

Прегледни рад

УДК: 811.112.2'255.4=163.41

821.112.2.09-32 КЛАЈСТ Х.

DOI: 10.5937/zrffp54-49555

НОВЕЛА ЗЕМЉОТРЕС У ЧИЛЕУ ХАЈНРИХА ФОН КЛАЈСТА У ПРЕВОДИМА НА СРПСКИ ЈЕЗИК

Милица Б. ПАСУЛА¹

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Одсек за германистику

Нови Сад (Србија)

¹ milica.pasula@ff.uns.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0001-8110-8379>

Примљен: 29. 2. 2024.
Прихваћен: 2. 12. 2024.

НОВЕЛА ЗЕМЉОТРЕС У ЧИЛЕУ ХАЈНРИХА ФОН КЛАЈСТА У ПРЕВОДИМА НА СРПСКИ ЈЕЗИК

Кључне речи:
књижевно
превођење;
преводиљачка
поетика;
немачка
књижевност;
Рашко
Димитријевић;
Марија Кон;
Зоран Глушчевић;
Јовица Аћин.

Сажетак. Хајнрих фон Клајст једно је од најпознатијих имена немачке књижевности XIX века, аутор драмских и прозних текстова који се и данас интензивно реципирају на светској књижевној и позоришној сцени. Његов *Земљотрес у Чилеу* истиче се у низу контроверзних дела која су шокирала савременике и доживела талас негодовања и цензура. Ова новела преведена је на српски језик у пет наврата, а представља језички и семантички изазов како у оригиналу тако и у преводној интерпретацији. У раду је спроведена анализа свих пет превода, као и њихова упоредна анализа и поређење са изворником. Посебна пажња посвећена је проблематици интерференције са немачким језиком, стилским карактеристикама, транскрибовању личних имена и властитих именица и нејасним деловима текста. Циљ рада је да укаже на кључне одлике преводиљачких поетика, као и на разноликост преводиљачких решења „проблематичних” места из оригинала.

Хајнрих фон Клајст (Heinrich von Kleist, 1777–1811), драмски писац, приповедач и издавач, један је од великана немачке књижевности који је оставио неизбрисив траг у историји културе ове нације, али и ван граница немачког говорног подручја. Његово драмско и прозно књижевно стваралаштво реципирано је још за живота аутора, али и у вековима који су уследили, на мноштво опозитних начина – Клајст је у исто време шокирао и фасцинирао, био опонашан и одбациван, коришћен у пропагандне сврхе, слављен и величан.

Новела *Земљотрес у Чилеу*, првобитно штампана под насловом *Херонимо и Хосефа (Jeronimo und Josephe. Eine Scene aus dem Erdbeben zu Chili, vom Jahr 1647)* у тибиншким новинама 1807. године, објављена је три године касније у првом тому Клајстових приповедака (Liebrand, 2009, стр. 114). Попут већине Клајстових књижевних остварења, и ово дело је отвореног карактера – нуди више питања него одговора и деценијама је представљало изазов за проучаваоце књижевности. Највећи број интерпретација окренут је једној од две могућности – теолошком или филозофском правцу проучавања (Grathoff, 2000, стр. 110), а посебна пажња посвећена је метафорама (Gelus, 1992) и симболима (Horst, 2015), историјским и књижевним изворима (Weber, 2012; Namacher, 2007), али и текстуалним констелацијама у семио-наративној организацији текста (Wellberry, 2007).

Клајстова дела преведена су на велики број језика. Његове драме и прозни текстови превођени су на српски у више наврата, а инсценације појединих комада и данас су присутне на нашим позоришним сценама. Постоји пет објављених превода *Земљотреса у Чилеу* на српски језик који потичу из пера четири преводиоца. Први превод из 1950. године потписује Рашко Димитријевић, а прерађена верзија превода објављена је 1978. године у склопу сабраних превода Клајстових приповедака. Превод Марије Кон објављен је 1959, а Зорана Глушчевића 1964. године. Последњи штампани превод поменуто Клајстове новеле 2015. године потписао је Јовица Аћин.

У раду се тежиште анализе превода ставља на проблематику интерференције са немачким језиком, на стилске одлике преводних текстова, на транскрибовање личних имена и властитих именица, као и на нејасне

делове текста. Упоредна анализа одабраних делова текста указује на основне одлике преводилачких поетика, као и на изазове са којима су се сусретали преводиоци Клајстовог дела.

Преводи Рашка Димитријевића

Рашко Димитријевић (1898–1988), историчар књижевности и преводилац, био је професор светске књижевности на београдском и новосадском универзитету. Преводио је превасходно са француског, али и са немачког језика. Писао је и песме, приповетке, есеје, студије и критике (*Енциклопедија Српској народној џозоришћу*).

Прва верзија превода Рашка Димитријевића представља сепарат објављен 1950. године као 44. књига Мале библиотеке у издању Просвете, под уредништвом Гвида Тартаље. Превод је штампан на ћирилици, обима је осамнаест страница (Клајст, 1950, стр. 3–20), а након њега следи кратка напомена о писцу. Друга верзија превода излази 1978. године у збирци *Михаел Колхас и друге џриповетке*, коју је приредио Бранимир Живојиновић (издање Српске књижевне задруге). Приређивач у свом *Појовору* истиче да је Рашко Димитријевић „за ову прилику извршио извесне измене у свом преводу *Земљотреса у Чилеу*, објављеном 1950. године” (Клајст, 1978, стр. 227). И овај превод је штампан ћириличним писмом, обима је седамнаест страница (1978, стр. 143–159), а у склопу издања налази се *Прегјовор* Слободана Грубачића о приповеткама Хајнриха фон Клајста, као и већ споменути *Појовор*.

Анализом ових верзија превода долазимо до закључка да је преводилац у другој верзији спровео значајне измене. Текст *јрве верзије* обилује нејасним деловима, стилски неуједначеним местима и језичким изразима који не кореспондирају са духом српског језика. Нејасна места су, пре свега, присутна у необичним реченичним конструкцијама попут: „Једно осећање, које она није могла да угуши, означавало је протекли дан, ма колико беде да је донео на свет, добротинством каквим је небо још никад није подарило” (Клајст, 1950, стр. 12); „[...] презирања сопственог живота без оклевања, као да се он, сличан ономе што нема никакву вредност, може опет наћи при првом учињеном кораку” (Клајст, 1950, стр. 12) или „[...] не би могло тврдити да збир општег благостања није за толико порастао на једној страни за колико је опао на другој” (Клајст, 1950, стр. 13).

У овој верзији превода присутан је велики број нејасних конструкција попут „расположења духова” (Клајст, 1950, стр. 13), при чему се из контекста може претпоставити да је у питању расположење људи, односно њихово душевно стање. Овакав вид нејасноћа можемо протумачити као интерференцију са немачким језиком, где је из оригинала „*Stimmung der*

Gemüter” (Kleist, 2008, стр. 153) дословно преведено. Даљи примери овог вида интерференције су: „божански јунак” (Клајст, 1950, стр. 19) као епитет за храброг лика дон Фернанда, што представља дословни превод придева „göttlich” (Kleist, 2008, стр. 158), али није јасан у контексту у ком се користи, затим „нада [се ближила] опет свом уништењу” (Клајст, 1950, стр. 7) или „у једном проклетствима испуњеном скретању у страну” (Клајст, 1950, стр. 16), где се ради о скретању с правог пута. Интерференција са језиком оригинала уочљива је и у следећим примерима: „[...] могла да изведе овај за спасење оштроумно пронађени поступак” (Клајст, 1950, стр. 16), где се може наслутити да је реч о добро осмишљеном плану, или „када се седи при чају” (Клајст, 1950, стр. 12), дакле, пије се чај, или се присуствује чајанци – у изворнику само стоји „an den Teetischen” (Kleist, 2008, стр. 158).

Транскрибовање личних имена и властитих именица у првој верзији превода је такође под утицајем немачког језика. С обзиром на то да се радња одвија у Чилеу, познавање изговора и транскрипције ових појмова захтевало би основно знање шпанског језика, што овде изостаје. Тако је главни град Чилеа, Сантјаго, код Рашка Димитријевића „Сан Јаго” (Клајст, 1950, стр. 3), дон Енрико – „дон Хенрико” (Клајст, 1950, стр. 3), река Мапочо – „Мапохо” (Клајст, 1950, стр. 5), а доња Хосефа – „дона Хозефа” (Клајст, 1950, стр. 3).

Прва верзија превода сведочи на неколико места и о акултурацији. Овакви примери присутни су при увођењу православне терминологије у католички сетинг у изразима попут „молепствија” (Клајст, 1950, стр. 14) и „стихар” (Клајст, 1950, стр. 16) (део одежде православних свештеника). Може се претпоставити да ова места у тексту указују на преводиочев покушај да се приближи циљној култури.

У *другој верзији* превода има значајних измена у односу на *прву верзију* – и у њој су присутни нејасни и стилски неусклађени примери, али је текст (у великој мери) у духу српског језика. Најпроблематичнија места из прве верзије су измењена и дотерана.

Код нејасних места у овом тексту, најчешће задржаних из претходне верзије превода, попут „[...] коју је тражила његова душа пуна чемера, у тренуцима кад му се добровољно приказивала са свих страна као спасилац” (Клајст, 1978, стр. 146), „кад се нађе у слободном простору” (Клајст, 1978, стр. 148) или „земљотрес назва претечом овог” (Клајст, 1978, стр. 155), не може се из контекста закључити о чему аутор говори или на шта се наведене речи односе. „Добровољно приказивање” можда се односи на смрт, „слободни простор” можда је нека чистина или пољана, а чега је земљотрес претеча остаје недоречено.

Стиче се утисак да преводилац – можда збуњен оригиналом – у немогућности да пронађе одговарајуће решење у матерњем језику, посеже за буквалним преводом. И друга верзија обилује великим бројем семантички „проблематичних” решења за која можемо претпоставити да је у питању

интерференција са немачким језиком. Тако, на пример, „смрт спаљивањем” (Клајст, 1978, стр. 144), дакле, смрт на ломачи, представља интерференцију са немачким „Feuertod” (Kleist, 2008, стр. 145). „Побочна улица” (Клајст, 1978, стр. 145), на српском језику *сјоредна улица*, под утицајем је немачког „Nebenstraße” (Kleist, 2008, стр. 146), а „не покрећите очи” (Клајст, 1978, стр. 155) у значењу „не мрдајте, да нисте трепнули”, буквални је превод са немачког – „Sie rühren auch den Augapfel nicht” (Kleist, 2008, стр. 156). Интересантно је да преводилац и у другој верзији задржава примере акултурације, док код транскрибовања личних имена и властитих именица врши минималне измене (видљиве, на пример, у називу града Сантјаго) (Клајст, 1978, стр. 143).

Клајстова новела у његовом преводу Марије Кон

Марија Бергман Кон (1894–1987) била је германисткиња, прва босанско-херцеговачка докторка наука и оснивачица Катедре за немачки језик и књижевност у Сарајеву. Бавила се педагошким радом и пре универзитетске каријере, а тежиште њене академске делатности била је новија историја немачке књижевности, али и преводилачки рад (Zečević, 2021).

Превод шест Клајстових новела Марије Кон објављен је 1959. године као 129. књига у издању сарајевске Цепне књиге, под уредништвом Миодрага Богићевића. Превод *Земљотреса у Чилеу*, обима деветнаест страница (1959, стр. 164–182), штампан је на латиници, екавицом, што је врло интересантно, будући да се Марија Кон служила и приватно, али и у *Белешци о Исусу* која се налази на крају књиге, ијекавицом.

Упркос чињеници да постоји више „спорних” момената у преводу *Земљотреса у Чилеу* – неколико примера нејасних текстуалних места, транскрибовање личних имена, затим интерференција са немачким језиком, као и повремено мешање стилских нивоа – Марија Кон пружа разумљив и у великој мери стилски усклађен текст. Овај превод посебно се издваја од осталих због употребе регионализма.

Поменути нејасни места уочљива су у следећим примерима: „суђење [је] извршено” (Kleist, 1959, стр. 168), где се мисли на извршење пресуде, затим „Осећање које није могла да савлада, назвало је прошли дан, ма колико он невоље донео свету, добротом каквим је небо није никад још подарило” (Kleist, 1959, стр. 173), где се преводитељка дословно везала за текст оригинала и покушала да комплексност немачке реченице задржи у матерњем језику. Исти случај је и са делом следеће реченице: „[...] како је Хозефа мислила, није никако могло ни рећи да ли је сума општег задовољства с једне стране порасла за толико колико је с друге стране била изгубљена” (Kleist, 1959, стр. 174), док у примеру „[...] да још има људи у том делићу света који се распада у рушевинама, *сјособних да јоре, доју усусрећ, као деца*

муцајући моле” (Klajst, 1959, стр. 174) истакнути део цитата – осим што је нејасан – стилски не кореспондира са остатком текста.

Осврнућемо се и на транскрибовање личних имена и властитих имена. Главни град Чилеа је „Ст. Јаго” (Klajst, 1959, стр. 164), а река „Мапока” (Klajst, 1959, стр. 166), док је презиме главне фигуре „Пуђера” (Klajst, 1959, стр. 164), а једног споредног лика „Онореја” (Klajst, 1959, стр. 180). На основу анализе транскрибовања може се претпоставити да преводитељка не познаје шпански језик и да је у већини случајева само преписала имена из изворника, јер се у немачком језику имена задржавају у оригиналу.

Интерференција са немачким језиком присутна је на више места у преводу. Спомињање „нежне сагласности” (Klajst, 1959, стр. 164) између двоје заљубљених – иако звучи поетски – није у духу српског/српскохрватског језика. Исти је случај и са примером „једне ноћи која уме да чува тајну” (Klajst, 1959, стр. 164), у ком је несвакидашња персонификација преузета из оригинала – „in einer verschwiegenen Nacht” (Kleist, 2008, стр. 144). Истицање „човечанског осећања” (Klajst, 1959, стр. 173) у значењу ’човечност, хуманост’, још један је од сигнала интерференције са језиком оригинала, где је присутан придев „menschlich” (Kleist, 2008, стр. 152).

У преводу Марије Кон бележимо и повремено мешање стилских нивоа, које је, пре свега, уочљиво у убацивању „народских” израза, који стилски одударају од остатка текста. Вербализовање незадовољства народа описано са „језици су ударили по манастиру” (Klajst, 1959, стр. 165), метафором која је под утицајем оригинала – „die Zungen fielen so scharf” (Kleist, 2008, стр. 144), у језику преводног текста представља неуобичајену конструкцију која стилски није усклађена са целином. Такође „онај страшни утисак који му се усекао у памет” (Klajst, 1959, стр. 167) – у значењу ’урезао у сећање’ – необичан је како стилски тако и семантички. Зачуђујуће преводилачко решење у примеру „тајним кликтањем душа” (Klajst, 1959, стр. 171), који би требало да укаже на блискост заљубљених, буди сумњу у стилску и семантичку усаглашеност превода. Употреба колоквијалног глагола „ћеретати” (Klajst, 1959, стр. 171), као и стилски интересантног тепања „љубимче” детету (Klajst, 1959, стр. 176) указују на повремене стилске неусклађености превода. Наведене неусклађености представљају изузетке у целини. С друге стране, у преводу се проналазе и стилски спорна места која нису присутна у изворнику, попут плеоназма „сунце се спуштало ка заласку” (Klajst, 1959, стр. 168).

Превод Марије Кон одликују и елементи акултурације и коришћење регионализма. У примеру „погибоше под кућним доксом” (Klajst, 1959, стр. 169) присутно је спомињање елемента исламске архитектуре (и босанске градње), који свакако није одлика чилеанских кућа из времена радње новеле. Касније у тексту сусреће се поређење „као кама прође кроз срце” (Klajst, 1959, стр. 178), где је турцизам „кама”, нож или бодез са два сечива, сигнал за акултурацију. Двоје заљубљених састају се испод дрвета шипка

(Klajst, 1959, стр. 171), који је више жбун него дрво, тако да би само склањање под његову крошњу било проблематично. С друге стране, шипак и није биљка која расте у Јужној Америци, али јесте карактеристична за наше просторе – у изворнику је реч о дрвету нара (видети Kleist, 2008, стр. 150).

У преводном тексту проналазимо и неколико лапсуса попут спомињања женске хаљине „у врту” (Klajst, 1959, стр. 168), који тумачимо као елемент култивисане природе, што не одговара контексту, јер се лик креће по ненасељеним ливадама и брежуљцима. Исто тако је „ударац протутњао над њима” (Klajst, 1959, стр. 172), а не под њима (мисли се на земљотрес), Хосефа је била запослена око „погледа” (Klajst, 1959, стр. 173), док је из контекста јасно да се ради о повредама, тј. ранама које она превија. Овакви лапсуси су ретки и могу се сматрати лекторским пропустом, али не утичу на разумевање текста.

О његовом преводу Зорана Глушчевића

Зоран Глушчевић (1926–2006), дипломирани германиста, давио се историјом немачке књижевности и књижевном критиком. Био је и уредник бројних издања. Писао је драме за телевизију и есеје, публиковао многобројне књиге, али и приређивао сабрана дела домаћих и страних аутора (Vesti, 2020).

У издању Просвете, 1964. године, објављена су Клајстова *Изабрана дела* у преводу Зорана Глушчевића, као део едиције *Свејски класици*, под уредништвом Миодрага Павловића. Превод Клајстовог *Земљотреса у Чилеу* обима је осамнаест страница (Клајст, 1964, стр. 63–80), штампаних ћирилицом. Превод новеле налази се у оквиру поглавља *Пријовешке*. Овом поглављу претходи *Преглоргов његовог преводника*, у ком се укратко приказује биографија писца, основне одлике његовог књижевног стила, али и потенцијални изазови везани за интерпретацију и превод Клајстових дела.

Резултати анализе овог превода сведоче о томе да – упркос чињеници да постоји неколико нејасних места – преводац читаоцима пружа разумљив, граматички исправан и у великој мери стилски усклађен текст, који у више наврата кресе поетска преводачка решења. Закључак који доносимо је да је превод написан у духу српског језика. „Спорна” места у преводу огледају се у интерференцији са немачким језиком, у повременој стилској неусклађености, као и у транскрибовању личних имена.

Интерференција са немачким језиком присутна је у деловима текста попут „више хиљада људи *нашло* смрт” (Клајст, 1964, стр. 63), где је у питању дословни превод тог дела оригинала – „ihren Untergang fanden” (Kleist, 2008, стр. 144). Слична ситуација је и у примерима „Умео је Херонимо и ту да обнови [...]” (Клајст, 1964, стр. 63), где претпостављамо да у овом контексту необично преводачко решење „умео је” интерферира са немачким „hatte

[...] gewußt” (Kleist, 2008, стр. 144), као и „Учинио [...] врт позорницом своје потпуне среће” (Клајст, 1964, стр. 63) – глагол „учинити” стоји под утицајем оригинала – „den Klostergarten zum Schauplatze seines vollen Glückes gemacht” (Kleist, 2008, стр. 144). Херонимово планирање везано за окончање живота „вешањем о конопац који му је случај дао у руке” (Клајст, 1964, стр. 65), који је, дакле, случајно пронашао, конструкција је коју је преводилац дословно преузео из оригинала: „den ihm der Zufall gelassen hatte” (Kleist, 2008, стр. 144).

Повремено мешање стилских нивоа уочава се у овом преводу, пре свега, на нивоу фразеологизама, као и у неким фразама где се стиче утисак да је преводиоца „понео” дух матерњег језика. С једне стране, сусрећу се „народски” фразеологизми попут „узет је на зуб” (Клајст, 1964, стр. 64) или колоквијални глаголи попут „стао да трчкара” (Клајст, 1964, стр. 67) и „смучи му се и на сам живот” (Клајст, 1964, стр. 65), или називање крвника „обућар крпа” (Клајст, 1964, стр. 77), што, иако јесте његово занимање, ублажава крволочност коју ће овај лик испољити на крају. Они, дакле, стилски одударају од контекста. С друге стране, у тексту проналазимо и поетска преводилачка решења која се истичу као стилски опозитна претходно наведеним примерима (веома често нагињући ка архаичности израза). Тако се спомиње „божанско осветољубље” (Клајст, 1964, стр. 64), Херонимо „прокрстари пољану” (Клајст, 1964, стр. 67), „неколико корачаја” (Клајст, 1964, стр. 68), „тавори као сужањ” (Клајст, 1964, стр. 68), „отпочинули” (Клајст, 1964, стр. 69), „пред њима се заталаса неизмерно море људи” (Клајст, 1964, стр. 75). Стиче се утисак да је преводилац овим стилским поступком желео да се приближи времену настанка новеле и језички га дочара читаоцима.

И у преводу Зорана Глушчевића проналазимо неколико нејасних места. Тако је Херониму нешто „згроми[ло] свест” (Клајст, 1964, стр. 65), „његово око уживало је шетајући погледом” (Клајст, 1964, стр. 66), што је нонсенс, „обасу га [дете] бескрајним милоштима” (Клајст, 1964, стр. 69), где је нејасно да ли су „милошти” тепање, мажење или нешто друго. Необична реченична конструкција „[...] није могло рећи да ли се укупна сума опште среће није, с једне стране, за онолико увећала за колико се, можда, с друге смањила” (Клајст, 1964, стр. 73) представља камен спотицања и у другим преводима ове Клајстове новеле на српски. Та реченица остаје нејасна и код Зорана Глушчевића, као и реченица „у исти мах и веома одлучно и веома тихо, уколико се то могло спојити” (Клајст, 1964, стр. 76). Можемо претпоставити да је комплексност немачке реченице у оригиналу извршила утицај на преводилачко решење и резултирала нејасним изразом.

Када је у питању транскрибовање личних имена и властитих именица, као и код претходних превода, стичемо утисак да преводилац не влада шпанским језиком. Тако је по сопственом нахођењу, вероватно под утицајем оригинала, дон Енрико „дон Хенрико” (Клајст, 1964, стр. 63), а река Мапочо – „Мапоко” (Клајст, 1964, стр. 65). Необично је и да се у преводу

град Концепсион спомиње као „Ла Концепсион” (Клајст, 1964, стр. 70) – за ово преводилачко решење можемо само да претпоставимо да је преводилац (погрешно) сматрао да је задржавање члана у називу града нужно.

Превод Јовице Аћина

Јовица Аћин (рођ. 1946), приповедач, есејиста и преводилац, аутор је многобројних кратких прича и есеја објављиваних у часописима, антологијама и засебним књигама (*Јовица Аћин*, 2008). Његов превод Клајстове новеле објављен је 2015. године у издању Букефала, под уредништвом Милана Милетића, заједно са преводом још једне Клајстове новеле – *Маркиза од О...* Штампан је латиницом и обима је двадесет три странице (Клајст, 2015, стр. 9–31).

Његов превод се у целини може окарактерисати као успешан – упркос чињеници да постоји неколико нејасних места, он представља разумљив, граматички исправан и у великој мери стилски усклађен текст. „Спорни” елементи превода огледају се у повременом мешању стилских нивоа, као и у интерференцији са немачким језиком. За разлику од других преводилаца, Јовица Аћин успешно је савладао транскрибовање шпанских имена узевши у обзир одлике овог језика.

Мешање стилских нивоа у преводу повремено варира од превише формалног преко поетског, па све до народског израза. Присутна су поетска преводилачка решења попут „скончати” (Клајст, 2015, стр. 9), „у груди [се] угнездило уверење” (Клајст, 2015, стр. 11), „сунце [је] високо одскочило на небу” (Клајст, 2015, стр. 18), „хрпимице” (Клајст, 2015, стр. 12), „непојамна слика” (Клајст, 2015, стр. 21), „самопрегор” (Клајст, 2015, стр. 21), у значењу ’пожртвованост’. Посебно у последњем примеру, као и на још неколико места у тексту, необични одабир лексике буди сумњу да је Јовица Аћин консултовао превод Зорана Глушчевића. С друге стране, у преводу Јовице Аћина проналазимо и колоквијалне и народске изразе попут „као да му нешто згроми свест” (Клајст, 2015, стр. 11), глагол „трчкарати” (Клајст, 2015, стр. 12), „као без главе” (Клајст, 2015, стр. 15), „оканио намеру” (Клајст, 2015, стр. 22). Претпоставља се да је преводилац овим стилским поступцима желео да интензивира израз, јер он посеже за њима у оним деловима текста у којима преовлађују емотивни набој и напетост у причи.

Интерференција са немачким језиком присутна је на више места у тексту. Сама преводилачка решења овде нису противна духу српског језика, али се наслућује да је превод у питању. Тако, у примеру „удаљио га је из своје куће” (Клајст, 2015, стр. 9), у ствари отерао/избацио, преводилац се служи еуфемизмом, може се претпоставити под утицајем немачког „aus seinem Hause [...] entfernt” (Kleist, 2008, стр. 144). Када мајка бежи „са својим

пленом” (Klajst, 2015, стр. 16), где се мисли на новорођенче, одабир лексике стоји под утицајем оригинала – „mit ihrer Beute” (Kleist, 2008, стр. 149). Овај вид интерференције ретко се сусреће у преводу Јовице Аћина.

Интересантно је да се преводилац само у једном случају одлучује на посрбљавање имена Елизабета, назвавши је Јелисавета. Ово је необичан и уочљив преводилачки поступак управо зато што су код транскрибовања осталих личних имена и властитих именица у тексту у потпуности испоштоване гласовне карактеристике шпанског језика.

У преводу се може пронаћи и више штампарских грешака, што се приписује лекторском, а не преводилачком пропусту. Међутим, при опису ентеријера спомиње се „розаријум” (Klajst, 2015, стр. 25), дакле, ружичњак, што је незамисливо у унутрашњости цркве. Претпоставља се да је у питању розета, архитектонски елемент декорације на прозорима цркава, те се одабир лексике у овом случају тумачи као лапсус.

Упоредна анализа њревода и ориинала

Упоредна анализа превода спроведена је на одабраним текстуалним деловима: на почетку приповедања/приче (прва четири пасуса у изворнику) и њиховом завршетку (последња два пасуса у изворнику). Интересантно је да је подела на пасусе различита у свим преводима, при чему се ниједан преводилац није до краја придржавао спољашње структуре оригинала.

Упоредна анализа пружила је неке нове увиде у преводилачке поступке. Превод Зорана Глушчевића, а посебно превод Јовице Аћина, често нуде поетска решења у духу српског језика до којих долазе проширивањем или описним превођењем. Код Марије Кон и Рашка Димитријевића постоји тенденција ка дословном превођењу са много чешћим интерференцијама са немачким језиком. Када је двоје заљубљено „in einem zärtlichen Einverständnis” (Kleist, 2008, стр. 144), код Марије Кон и код Рашка Димитријевића реч је о „нежној сагласности”, док Јовица Аћин пише о „нежној вези”, а Зоран Глушчевић проширује споменом „нежне, узајамне наклоности”. Док последња два преводилачка решења у потпуности кореспондирају са духом језика, код прва два буквална превода појам „сагласност” отвара различите могућности тумачења. Из оригинала „durch die Aufmerksamkeit seines stolzen Sohnes” (Kleist, 2008, стр. 144) Марија Кон преводи са „злобна пажљивост”, а Рашко Димитријевић са „злобна пажња”, што доводи до нејасног израза. Зоран Глушчевић, с друге стране, описно преводи, проширујући оригинал: „његов поносити син користећи се подмуклим и пакосним ухођењем” (Клајст, 1964, стр. 63). С обзиром на то да се код Јовице Аћина налази идентично преводилачко решење, наша претпоставка да је консултовао превод Зорана Глушчевића се потврђује. Потреба Зорана Глушчевића да проширује

и описно преводи посебно долази до изражаја у преводу реченичног дела „in Mutterwehen auf den Stufen der Kathedrale niedersank” (Kleist, 2008, стр. 144), где је само поменом указано да се Хосефа породила. Остали преводиоци задржали су штурост информација и клајстовско „замрачивање” овог догађаја, док Зоран Глушчевић додаје „*превијајући се у порођајним боловима*” (Клајст, 1964, стр. 64).

У примеру „die Zungen fielen so scharf über das ganze Kloster her” (Kleist, 2008, стр. 144), Марија Кон („језици су тако оштро *угарали*”) и Рашко Димитријевић („језици су тако оштро *решетали*”) не преводу у духу српског језика, док Јовица Аћин преводи описно, избегавајући фразеологизме („оштро се пребацивало”). Зоран Глушчевић врши супституцију другим фразеологизмом („узет је на зуб”), чиме испуњава очекивања читаоца циљне културе. Слична констелација је и са превођењем сложеннице „Feuertod” (Kleist, 2008, стр. 145), чији превод „смрт на ломачи” (Зоран Глушчевић и Јовица Аћин) у духу српског језика стоји на супрот дословном преводу Марије Кон („смрт у пламену”) и Рашка Димитријевића („смрт спаљивањем”).

Истиче се и пример „man trug die Dächer der Häuser ab” (Kleist, 2008, стр. 145), где Марија Кон остаје верна оригиналу, док Зоран Глушчевић и Јовица Аћин проширују превод објашњењем: скидани су кровови који су „*заклањали видик*” (Зоран Глушчевић) или „*ометали поглед*” (Јовица Аћин). Најупечатљивија су преводилачка решења Рашка Димитријевића: прву верзију „*по кућама су се кровови поравњавали*” одликује нонсенс, док у другој („*са кровова кућа су склањани црепови*”) врши супституцију користећи се синегдохом, али поетска слика и даље остаје нејасна.

У крвавом завршетку новеле спомиње се „der Fürst der satanischen Rotte” (Kleist, 2008, стр. 158). С обзиром на пејоративни призив речи „Rotte”, занимљива су преводилачка решења Јовице Аћина („*псетишта*”) и Зорана Глушчевића („*погани*”), који су се потрудили да изразом интензивирају негативну слику, док се Марија Кон („*руља*”) определила за примерено (и умерено) пејоративни израз, а Рашко Димитријевић („*чета*”) за неутралан, у самом контексту недовољно упечатљив. На самом завршетку приповедања, новорођенче, које је након смрти родитеља добило нову породицу, названо је „der kleine Fremdling” (Kleist, 2008, стр. 159). Марија Кон и Јовица Аћин остају верни оригиналу („*мали странац*”), док Зоран Глушчевић врши супституцију („*мали дошљак*”), што се у контексту може посматрати као врло добро преводилачко решење. С друге стране, Рашко Димитријевић у првој верзији спомиње „*мало нахоче*”, а у другој „*мало сироче*”, померајући значење и стављајући акценат на елемент који се у оригиналу у том тренутку нужно не наглашава.

Закључак

Пет анализираних превода Клајстове новеле *Земљољивост у Чилеу* сведоче о разноликости преводачких приступа и о присуству различитих преводачких поступака на примеру једног језички и интерпретаторно захтевног књижевног текста. Преводи настају у временском раздобљу од шездесет и пет година и очекивано би било да временска дистанца и време настанка превода утичу на одређене елементе преводачких поетика. Ово се огледа, на пример, у правопису, али не и у идеолошким и/или политичким сигнаlima који би сугерисали на друштвено-историјски контекст времена настанка превода. Једино се у преводу Марије Кон проналазе регионализми који указују на то да је преводитељка пореклом или пребивалиштем везана за босанскохерцеговачки миље.

Две верзије превода Рашка Димитријевића – иако бележе тенденцију ка побољшању – садрже многобројне пропусте који буде сумњу у преводачево разумевање оригинала, али и у његово владање матерњим језиком. Можемо само претпоставити да је Клајстов текст био превелики изазов за Рашка Димитријевића, те да су многобројне интерференције са немачким језиком огледало немогућности проналажења адекватних преводачких решења у духу српског језика.

Превод Марије Кон несумњиво сведочи о њеном познавању немачког језика, али и о преводачкој неспремности да се изразом приближи циљној култури. Њени преводачки поступци указују на дословно ослањање на изворник, што понекад резултира језичким конструкцијама које нису карактеристичне за њен матерњи језик.

Зоран Глушчевић често посеже за проширивањем и описним преводњем, што његов текст чини ближим циљној култури. Упркос томе, као и код претходна два преводиоца, транскрибовање личних имена са шпанског није спроведено као што би се очекивало, али га стилска усклађеност и јасноћа израза свакако истичу.

Превод Јовице Аћина, у ком се у више наврата наслућује консултовање са текстом Зорана Глушчевића, сведочи о доследно исправном транскрибовању личних имена и властитих именица, а показује и тенденцију ка поетском језику коју други преводиоци нису у тој мери демонстрирали. Његов преводачки стил може се приписати преводачевој биографској позадини, односно његовој песничкој делатности.

Поређењем свих пет превода долазимо до закључка да је захтевност оригинала на више места утицала на одређена преводачка решења. Упркос томе, код Зорана Глушчевића, а посебно код Јовице Аћина, читаоцима је у великој мери пружен један стилски усклађен и језички приступачан превод који несумњиво квалитетно приближава Клајстово књижевно дело српској читалачкој публици.

Литература

- Димитријевић Рашко. *Енциклопедија Српској народној његовији*. <https://www.snp.org.rs/enciklopedija/?p=2431>
- Јовица Аћин. (2008). *Процефест*. <https://prosefest.rs/2008/jovica-acin/>
- Клајст, Х. фон. (1950). *Земљотрес у Чилеу*. Београд: Просвета.
- Клајст, Х. фон. (1964). Земљотрес у Чилеу. У: М. Павловић (ур.), *Изабрана дела: Пријовейке – драме – њисма* (стр. 63–80). Београд: Просвета.
- Клајст, Х. фон. (1978). Земљотрес у Чилеу. У: Б. Живојиновић (ур.), *Михаел Колхас и групе његовије* (стр. 143–159). Београд: Српска књижевна задруга.
- Gelus, M. (1992). Birth as metaphor in Kleist's *Das Erdbeben in Chili*: A comparison of critical methodologies. *Women in German Yearbook*, 8, 1–20.
- Grathoff, D. (2000). *Kleist: Geschichte, Politik, Sprache: Aufsätze zu Leben und Werk Heinrich von Kleists* (2. Auflage). Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Namacher, W. (2007). Das Beben der Darstellung. In: D. E. Wellbery (Hg.), *Positionen der Literaturwissenschaft. Acht Modellanalysen am Beispiel von Kleists „Das Erdbeben in Chili“* (5. Auflage) (S. 149–173). München: Beck.
- Horst, E. (2015). The fortuitous arch: Reconstructing classical and christian interpretations of sexuality in Kleist's *Das Erdbeben in Chili*. *European Romantic Review*, 26(1), 13–28. <https://doi.org/10.1080/10509585.2014.989700>
- Klajst, H. fon. (1959). Zemljotres u Čileu. U: M. Bogićević (ur.), *Markiza fon O... i druge pripovetke* (str. 164–182). Sarajevo: Džepna knjiga.
- Klajst, H. fon. (2015). Zemljotres u Čileu. U: M. Miletić (ur.), *Zemljotres u Čileu* (str. 9–31). Beograd: Bukfal.
- Kleist, H. von. (2008). Das Erdbeben in Chili. In: H. Sembdner (Hg.), *Sämtliche Werke und Briefe* (S. 144–159). München: dtv.
- Liebrand, C. (2009). Das Erdbeben in Chili. In: I. Breuer (Hg.), *Kleist Handbuch: Leben–Werk–Wirkung* (S. 114–120). Stuttgart/Weimar: J. B. Metzler.
- Vesti. (2020, 2. april). Kritičar političkih prilika – Zoran Gluščević. <https://www.vesti.rs/Vesti/Kriticar-politickih-prilika-Zoran-Gluscevic.html>
- Weber, Ch. (2012). Santiagos Untergang – Lissabons Schrecken. Heinrich von Kleists *Erdbeben in Chili* im Kontext des Katastrophendiskurses im 18. Jahrhundert. *Monatshefte*, 104(3), 317–336.
- Wellberry, D. E. (2007). Semiotische Anmerkungen zu Kleists *Das Erdbeben in Chili*. In: D. E. Wellbery (Hg.), *Positionen der Literaturwissenschaft. Acht Modellanalysen am Beispiel von Kleists „Das Erdbeben in Chili“* (5. Auflage) (S. 69–87). München: Beck.
- Zečević, A. (2021, 18. septembar). Marija Kon: Zaboravljena prva bosanskohercegovačka doktorica nauka. *Aljazeera*. <https://balkans.aljazeera.net/teme/2021/9/18/zaboravljena-prva-bosanskohercegovačka-doktorica-nauka>

Milica B. PASULA

University of Novi Sad
Faculty of Philosophy
Department of German Studies
Novi Sad (Serbia)

Novella *The Earthquake in Chile*
by Heinrich von Kleist in Serbian Translations

Summary

Heinrich von Kleist is one of the most well-known names of the 19th-century German literature, an author of dramatic works and novellas which are still widely received on the world's literary and theatrical stages. His novella, *The Earthquake in Chile*, stands out in a row of controversial literary works which had shocked his contemporaries and was met with waves of disapprovals and censorships.

Kleist's story has been translated into Serbian five times. It represents a linguistic as well as semantic challenge, not only in the original, but also in the translated interpretations. This paper focuses on the two versions of the translation by Raško Dimitrijević (1950/1978), as well as the translations of Marija Kon (1959), Zoran Gluščević (1964), and Jovica Aćin (2015). The main characteristics of the translational styles are analyzed, which include language interferences with German, stylistic features, transcription of personal names and toponyms, and obscurities in the translated texts. The analysis shows that the complexity of the original influenced many translational solutions, but also enabled an insight into various translational techniques and strategies. The aim of this paper is to specify the differences and peculiarities of the translations, to determine the main aspects of the translational poetics, and to highlight the crucial interpretative challenges of the original text.

Keywords: literary translation; translational poetics; German literature; Raško Dimitrijević; Marija Kon; Zoran Gluščević; Jovica Aćin.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторсјиво-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).